

Jānim Stradiņam jubilejā

*Varat raudāt, varat smiet, –
man ir zirgs, kas naktī dzied!*

O. VĀCIETIS

Citējot O. Vācieti, 2013. gada nogalē Mazajā ģildē Jānis Stradiņš uzrunāja akadēmiskās konferences “Zinātnes un kultūras mijiedarbība Latvijā un pasaulē” dalībniekus, liekot klātesošajiem domāt par lielu un drosmīgu ideju nepārvērtējamo nozīmi zinātnes un sabiedrības attīstībā. Bez drosmīgas idejas nebūtu iespējams realizēt arī tik ambiciozu projektu kā pasaules medicīnas vēstures sasniegumus atspoguļojoša muzeja izveidi mazā Baltijas valstī, un tomēr – ar to šodien var lepoties Rīga.

Akadēmiķis, fizikālķīmiķis, zinātņu vēsturnieks Jānis Stradiņš
Medicīnas vēstures muzejā pie 20. gadsimta sākuma
Rīgas aptiekas ekspozīcijas, 2013. gada oktobris

Medicīnas vēstures muzeja dibināšanas ideja ir cieši saistīta ar latviešu ķirurgu un medicīnas vēsturnieku profesoru Paulu Stradiņu. Taču muzeja pastāvēšanas teju sešos gadu desmitos tā patrons, atbalstītājs un lobētājs – vislabākajā šā vārda nozīmē – ir profesora dēls akadēmiķis Jānis Stradiņš, kam ir vislielākie nopelni šīs pagātnes liecību krātuves tālākā izaugsmē, attīstībā un zinātniskajos sakaros.

Jānis Stradiņš kopā ar muzeju ir jau no pašiem pirmsākumiem, jo viņa tēvs profesors Pauls Stradiņš muzeja tapšanas procesā iesaistīja visu savu ģimeni – profesora meita Irēna piedalījās muzeja vizuālā tēla veidošanā, bet saturisko koncepciju un attīstības vīziju viņš uzticēja savam dēlam ķīmiķim Jānim Stradiņam. 1957. gadā Jānis Stradiņš, būdams Latvijas Zinātņu akadēmijas Organiskās ķīmijas institūta līdzstrādnieks, sāka darba gaitas arī muzejā. Kaut gan darba attiecības ar muzeju J. Stradiņš drīz pēc tēva nāves 1958. gadā pārtrauca, viņš muzejam bija līdzās visus nākamos gadus līdz pat šodienai, pamazām kļūstot ne tikai par tā zinātnisko un idejisko konsultantu, bet arī par patronu.

Nav iespējams uzskaitīt un pat apjaust visas reizes, kurās Jāņa Stradiņa atbalsts un viņa autoritāte ir nosargājusi muzeja vietu Eiropas kultūras kartē. Pateicoties savai pastāvīgai klātbūtnei un iesaistei muzeja darbā, J. Stradiņš ir saglabājis un dokumentējis nākamajām paaudzēm arī muzeja vēsturi. Uz pagātnes notikumu pierakstīšanu J. Stradiņu tika rosinājis viņa tēvs: “Uzraksti, uzraksti, uzraksti – vēl šodien ausīs skan tēva vēlējums, kad vēstīju viņam kādu nedzirdētu vai galīgi piemirstu jaunumu no pagātnes,” savas grāmatas “Etīdes par Latvijas zinātņu pagātnei” ievadā raksta Jānis Stradiņš. Rezultātā tapis monumentālais zinātņu vēstures darbs – 2009. gadā izdotā monogrāfija “Zinātnes un augstskolu sākotne Latvijā”, kas nu muzeja darbinieku pētnieciskajā darbā kļuvusi par neaizstājamu un bieži citētu referenču grāmatu. Izskatās, ka pētniecībā par tikpat neaizstājamu kļūs arī 2013. gadā iznākušais apjomīgais četru sējumu izdevums “Latvieši un Latvija”. Jābilst, ka medicīnas vēstures muzejam, tāpat kā zinātņu vēstures muzejiem vispār, ir īpaša vieta – darbiniekiem nepieciešamas specifiskas zināšanas par zinātnisku ideju un tehnoloģiju izaugsmi, turklāt nepieciešams izprast šo procesu kultūrvēsturisko nozīmi. Tāpēc zinātniskais darbs šādā muzejā ir stūrakmens – bez tā nav iespējama apmeklētājiem saprotamas ekspozīcijas izveide. J. Stradiņa vislielākais nopelns ir muzeja un ar to cieši saistītā Rīgas Stradiņa universitātes (RSU) Medicīnas vēstures institūta darbinieku zinātniskā darba veicināšana – vairums no 29 medicīnas vēstures zinātnisko rakstu krājumiem (no

1957. gada – “No medicīnas vēstures”¹, bet no 1991. gada – “Acta medico-historica Rigensia”) iznākuši Jāņa Stradiņa redakcijā. Turklāt jāuzsver, ka J. Stradiņa klātbūtne pašus muzeja darbiniekus vienmēr ir rosinājusi domāt plašāk, bet strādāt – precīzāk. Rakstu krājums ar J. Stradiņa atbalstu, sākot ar nākamo izdevumu, izies plašākā sabiedrībā, kļūstot par Rīgas Stradiņa universitātes un Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja kopizdevumu, tādējādi stiprinot saikni starp medicīnas zinātnēs strādājošajiem pētniekiem un medicīnas vēsturniekiem.

J. Stradiņš ir ne tikai muzeja pagātnes liecinieks un dokumentētājs, bet arī muzeja nākotnes vīzijas veidotājs. “Acta medico-historica Rigensia” VI izdevumā publicētajā redakcijas kopīgajā tematiskajā sarunā “Muzejs, tā pagātne un nākotne”, kas norisinājās 2002. gada sākumā, Jānis Stradiņš izklāstīja savu redzējumu par muzeju attīstību, atzīstot, ka kolekcijas var veidot daudzi, taču, lai tās pārtaptu par muzeju, ir jāpiemīt publiskām funkcijām. Muzejs, kā to akcentēja J. Stradiņš, ir pilsoniskās sabiedrības atribūts. Jau toreiz J. Stradiņš bija uztvēris virzienu, kuram šodien seko mūsdienīgi muzeji – to, ka muzejs pēc savas būtības nav teātris, bet gan skatuve, tāpēc vislielākā nozīme ir sabiedrības iesaistei muzeja dzīvē. Šodien Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs ir ne tikai iemīļota apmeklējumu vieta, katru gadu uzņemot ap 40 000 viesu, bet arī mājvieta RSU studentu mācībām, Paula Stradiņa balvas medicīnā un medicīnas vēsturē pasniegšanai, kā arī – savas gaisotnes dēļ – iemīļota tikšanās vieta jau vairākām ārstu un farmaceitu paaudzēm.

Atzīmējot akadēmiķa J. Stradiņa 80 gadu jubileju un pateicībā par viņa veikumu muzeja popularizēšanā, muzejā 2014. gada 17. janvārī tika atvērta izstāde “Trīs dimensijas: Mantineks. Zinātnieks. Pilsonis.”. Izstādes apmeklētāji jubilāram atstājuši ļoti daudzus apsveikumus. Kāda muzeja viešņa, J. Stradiņu sveicot jubilejā, raksturojusi viņu par zinātnieku, “kuru uzklausa pilns un būdīnās, kurš prot par sarežģītām lietām pateikt vienkārši un saprotami”. Šī akadēmiķa unikālā spēja ir paraugs arī muzeja darbiniekiem, cenšoties apvienot tik specifisko zinātņu vēsturi ar visplašākajam apmeklētāju lokam uztveramas ekspozīcijas izveidi.

Šobrīd Jānis Stradiņš, līdzīgi kā pirms daudziem gadiem viņa tēvs, ir kā epicentrs, kas muzeja dzīvē iesaista aizvien lielāku savas dzimtas daļu. Ar savu pienākuma izjūtu pret dzimtas mantojumu Jānis Stradiņš nodrošinājis arī pēctecību – kopš 2009. gada viņa dēls Pēteris Stradiņš

¹ «Из истории медицины».

kļuvis par biedrības “Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja atbalsta fonds” prezidentu, savukārt arvien biežāk, akadēmiķim apmeklējot muzeju, blakus viņam stāv mazdēls.

Noslēgumā jābilst, ka nopietnā vēstures pētniecībā nav pieņemts spriest par to, “kā būtu, ja būtu”, tomēr nepamet sajūta, ka bez akadēmiķa Jāņa Stradiņa pastāvīgā atbalsta liktenis muzejam tik labvēlīgs nebūtu, tāpēc viss Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja kolektīvs savā un arī muzeja apmeklētāju vārdā sveic savu patronu jubilejā un novēl akadēmiķim Jānim Stradiņam veselību, neizsīkstošu dzīvesprieku un enerģiju turpmākajā – arī kopīgajā – darbā.

Redkolēģijas vārdā

IEVA LĪBIETE